2

פאַרוואָס
די געננדז
האָבן געשריגן

אין אונזער שטוב האָט מען אַלע מאָל גערעדט וועגן דיבוקים, גלגולים, הייזער וואו עס האָבן אַרומגעשטיפט לצים, קעלערס וואו ס׳האָבן זיך אויפגעהאַלטן נישט־גוטע. דער טאַטע האָט גערעדט דערפון, ערשטנס, צוליב דעם וואָס די זאַכן זענען אים אנגעגאַנגען. צווייטנס, הערפאַר ווייל אין דער גרויסער שטאָט ווערן די קינדער קאַליע. מ׳גייט, מ׳זעט, מ׳לייענט פּסול׳ע ביכער, און ס׳שאַדט העריבער נישט צו הערמאַנען אַז ס׳זענען פאַראַן פאַרבאָרגענע כוחות.

גראַד יענעם טאָג האָט דער טאַטע דערציילט וועגן אַ מעשה וואָס ווערט דערמאָנט אין ספר מנחת עני. אויב איך האָב נישט קיין טעות, איז דער מחבר געווען ר׳ אליהו גריידיקער, אָדער אַן אַנדער גריידיקער חב. ס׳איז געווען אַ מעשה מיט אַ מויד וואָס ס׳זענען אין איר געזעסן פיר רוחות. מ׳האָט דורך איר בויך באַשיינפּערלעך געזען ווי די רוחות קריכן אַרום אין אינגעווייד, בלאָזן אַן דעם בויך, וואַנדערן פון איין טייל בויך צום אַנדערן, רוקן זיך אַריין אין אַ פוס. דער גריידיקער רב האָט די רוחות אַרויסגעטריבן מיט שופר־בלאָזן, הייליקע שמות און רויכערן קרייטעכצער.

ווען דער טאַטע האָט גערעדט וועגן אַזוינע זאַכן, איז ער געוואָרן אינגאַנצן צעפלאַמט. ער האָט גע׳טענה׳ט: איז דער גריידיקער רב חלילה געווען אַ ליגנער? זענען אַלע רבנים, צדיקים, גאונים ליגנערס, און די

אפיקורסים זענען די אמת־זאגער? ווײ געוואלד, ווי קאן מען זײן אזוי פארבלענדט?

מיט אמאל עפנט זיך די טיר און עס קומט אריין א יידענע. אין א קויבער האט זי געטראגן צוויי גענז. די יידענע האט אויסגעזען דער־שראקן. דאס שייטל איר'ס איז געווען צעשוויבערט. זי האט געשמייכלט א דערשראקענעם שמייכל. דער טאטע האט נישט געקוקט אויף קיין ווייבער, אבער די מאמע און די קינדער האבן גלייך געזען אז עפעס איז די יידענע שטארק צעטומלט.

— וואס איז? — האט דער טאטע געפרעגט און זיך אומגעקערט צו דער יידענע מיט'ן רוקן, חלילה נישט אנצוקוקן א נקבה.

— רבי, כ'האב עפעס אן אויסטערלישע שאלה.

— וואס איז עס? א שאלת־נשים (א ווייבערשע שאלה)?

ווען די יידענע וואלט געזאגט יא, וואלט מען מיך גלייך געווען ארויס־געשיקט פון שטוב. אבער די יידענע האט געענטפערט:

— ניין, ס'איז אויף די גענז.

— וואס איז מיט די גענז?

— רבי קרויז, מ'האט די גענז געשאכטן. כ'האב זיי אפגעשניטן די קעפלעך. כ'האב ארויסגענומען די קישקעלעך, ס'לעבערל, ס'גאנצע דרויב, אבער די גענז שרייען עפעס מיט אזא יאמערלעך קול — — — —

דערהערט אזוינע דיבורים, איז דער טאטע געווארן בלאס. אויף מיר איז אנגעפאלן א פחד. מיין מוטער איז געווען א מתנגד'ישע טאכטער און א סקעפטיקערין פון דער נאטור.

— געשאכטענע גענז שרייען נישט — האט די מאמע געזאגט.

— רביצין, איר'ט באלד עפעס הערן!

די יידענע האט ארויסגענומען איין גאנז און אוועקגעלייגט אויפ'ן טיש. דערנאך האט זי ארויסגענומען די צווייטע גאנז. די גענז זענען געווען אן קעפ, אן דעם איינגעווייד, טויטע גענז ווי אלע טויטע. אויף מיין מוטער'ס פנים האט זיך באוויזן א שמייכל.

— און די גענז שרייען?

— איר'ט באלד עפעס הערן!

די יידענע האט גענומען איין גאנז און געטאן א ווארף אויף דער אנדערער. אין דער רגע האט זיך דערהערט א געשריי. עס איז נישט לייכט צו שילדערן דאס געשריי. ס'איז געווען א גאדערן פון א גאנז, אבער עפעס מיט אזא הויל קול, מיט אזא כארכלעניש און רייסעניש, אז ס'איז מיר געווארן קאלט אין אלע אברים. איך האב ממש געשפירט ווי די האר פון די פאות נעמען מיך שטעכן. איך האב געמאכט א מינע ווי ארויסצולויפן פון שטוב. אבער וואו זאל איך לויפן? פון שרעק איז מיר אזש געווארן ענג אין האלז. איך האב אויך געטאן א געשריי און זיך

אנגעכאפט אין דער מאמע׳ס פאלע ווי א קינד פון דריי יאר. דער טאטע האט פארגעסן אז מען דארף זיך אפקערן פון א נקבה. ער איז צוגעלאפן צום טיש. ער איז געווען נישט ווייניקער דערשראקן פון מיר. די רויטע באָרד זיינע האט געציטערט. אין די בלויע אויגן האט זיך באוויזן א געמיש פון מורא און נצחון. ס׳איז געווען פאר׳ן טאטן ווי א סימן אז נישט בלויז צום גריידיקער רב, נאר אויך צו אים ווערן צוגעשיקט צייכנס פון הימל. אדער אפשר איז עס א צייכן פון דער סטרא־אחרא, די שדים ?...

— רביצין, וואס זאגט איר איצט ? — האט די ייחענע געפרעגט.

מיין מוטער האט אויפגעהערט שמייכלען און אין אירע אויגן האט זיך באוויזן עפעס אזוינס ווי א טרויער און א כעס.

— כ׳פארשטיי נישט וואס דא טוט זיך ! — האט זי געזאגט מיט א סארט ווידערווילן.

— רביצין, איר ווילט הערן נאכאמאל ?

ווידער האט די יידענע געטאן א ווארף איין גאנז אויף דער אנדערער. און ווידער האבן די גענז ארויסגעלאזן אן אומהיימלעך געשריי, דאס געשריי פון בעלי־חיים וואס דער חלף האט זיי געטויט, אבער עפעס איז געבליבן אין זיי א כוח און עפעס האבן זיי א חשבון מיט די לעבעדיקע און אן עוולה. ס׳איז מיר געווארן קאלט. איך האב געהאט א געפיל ווי עמיץ וואלט מיר דערלאנגט א פלעם מיט׳ן גאנצן כוח. דעם טאטנ׳ס קול איז געווארן הייזעריקלעך. ס׳האבן זיך דערין געבראכן טרערן.

— נו, איז דא א באשעפער ? — האט ער געפרעגט.

— רבי, וואס טוט מען און וואו גייט מען ? — האט די יידענע גענומען רעדן מיט א זינגענדיק־יאמערדיקן ניגון. — וואס איז מיר דא צו האנט געקומען ? וויי און ווינד צו מיינע יארן ! וואס זאל איך טאן מיט זיי ? אפשר גיין צו א רבי׳ן ? אפשר האט מען נישט גוט געשאכטן ? אפשר זאל איך לאזן איבערקוקן די מזוזה ? כ׳האב מורא מיט זיי אהיימצוגיין ! כ׳האב געוואלט זיי איינזווייקן און כשר מאכן אויף שבת, און דא אזא בראך ! רבי הייליקער, וואס טוט מען ? זענען זיי טריף ? דארף מען זיי ארויסווארפן ? אפשר פארקויפן א גוי ? מענשן זאגן, אז מ׳וועט זיי דארפן איינהילן אין תכריכים און באגראבן אין א קבר. כ׳בין נעבעך אן ארעם מענש. צוויי גענז ! ס׳האט מיך געקאסט אן אוצר !...

דער טאטע האט נישט געוואוסט וואס צו ענטפערן. ער האט געווארפן א קוק אויף דער ספרים־שאנק. אויב ערגיץ איז פאראן אן ענטפער, איז ער דארט... מיט אמאל האט ער געטאן א בייזן בליק אויף דער מאמע׳ן :

— וואס זאגסטו איצט, הא ?

מיין מוטער׳ס פנים איז געווארן אלץ רוגזה׳דיקער, שמעלער, שארפער. א צארן האט זיך באוויזן אין אירע אויגן און עפעס אזוינס ווי א בושה.

— כ'וואלט געוואלט הערן נאכאמאל! — האט זי האלב־געבעטן, האלב־געהייסן.

די יידענע האט צום דריטן מאל געטאן א ווארף די גענז און דאס געשריי האט זיך דערהערט צום דריטן מאל. ס'איז מיר איינגעפאלן אז אזא קול מוז האבן אן עגלה ערופה...

— נו־נו־נו, מ'לייקנט. ס'שטייט אז די רשעים טוען ניש' קא' תשובה אפילו ביים טויער פון גיהנום! — האט דער טאטע גענומען רעדן. — זיי זעען שוין מיט די אויגן, אבער זיי לייקענען אין בורא עולם... מ'שלעפט זיי אריין אין שאול תחתית און זיי זאגן אז ס'איז א דרך־הטבע, א טראף...

און ער האט געטאן א קוק אויף דער מאמע'ן ווי צו זאגן: דו ביזט געראטן אין זיי...

א לאנגע וויל איז געווען שטיל. דערנאך האט די יידענע געפרעגט:

— נו, רביצין, כ'האב מיר אויסגעטראכט?

מיט אמאל האט די מאמע געטאן א לאך, און געווען איז דאס א לאך וואס האט אלעמען אויפגעטרייסלט. איך האב געוואוסט מיט א זעקסטן חוש, אז די מאמע גרייט זיך קאליע צו מאכן די מעכטיקע דראמע וואס שפילט זיך דא אף פאר אונזערע אויגן.

— די גערגעלעך האט איר ארויסגענומען? — האט מיין מוטער געפרעגט.

— די גערגעלעך? ניין.

— נעמט ארויס די גערגעלעך — האט די מאמע געזאגט — און זיי וועלן אויפהערן שרייען.

דער טאטע איז געווארן פייער און פלאם.

— וואס עפעס ארויסנעמען? וואס האט דאס א שייכות מיט די גערגעלעך?

די מאמע האט א כאפ געטאן א גאנז, אריין מיט די דינע פינגער אין אינגעווייד און מיט דעם גאנצן כוח ארויסגעשלעפט דאס רערל וואס פירט פון האלז אראפ צו די לונגלעך. אויף לשון קודש הייסט דאס דאזיקע רערל די קנה. דורך דארט אטעמט דאס באשעפעניש און פון דארט קומט אויך די שטים. באלד האט זי א כאפ געטאן די צווייטע גאנז און אויך ביי איר ווי ארויסגעריסן מיט גוואלד דעם גארגל. איך בין געשטאנען א דערציטערטער, דערשטוינט פון מיין מוטער'ס קוראזש. די הענט זענען איר געווארן פארבלוטיקט. פון איר פנים האט אראפגע־קוקט דער גרימצארן פון א ראציאנאליסט, וואס מען וויל אים מיטן העלן טאג אים אפשרעקן מיט אבראקאדאברא און האקוס פאקוס. דעם טאטנ'ס פנים איז געווארן וויים, מילד, אומעטיק. ער האט געוואוסט וואס דא געשעט: דער שכל, דער קאלטער שכל, מאכט צו־נישט די אמונה, לאכט זי אויס, מאכט זי צו־שאנד און־צו־שפאט.

— איצט, זייט מוחל, ווארפט איין גאנז אויף דער אנדערער! — האט די מאמע באפוילן.

אלץ האט געהאנגען אויף משקולת: אויב די גענז וועלן ווידער שרייען, האט מיין מוטער געהאט אלץ פארשפילט: איר גאנצע מתנגד'ישע תקיפות, איר גאנצן סקעפּטיציזם, וואס זי האט גע'ירשנ'ט פון איר פאטער דעם למדן, דעם מתנגד. כאטש איך בין געווען דערשראקן, האב איך געבעטן גאט אז די גענז זאלן יא שרייען... זיי זאלן ארויסלאזן אזא געשריי, אז מ'זאל הערן אין גאס און מ'זאל זיך צוזאמענלויפן...

אבער וויי! די גענז האבן געשוויגן, אזוי געשוויגן ווי עס קאנען נאר שווייגן צוויי טויטע גענז אן גארגלען.

— ברענג מיר אריין א האנטוך! — האט די מאמע געטאן צו מיר א זאג.

איך בין געלאפן ברענגען דאס האנטוך. טרערן זענען מיר געשטאנען אין די אויגן. די מאמע האט אפגעווישט די הענט אין האנטוך ווי א גרויסער כירורג נאך א שווערער אפעראציע.

— דאס איז עס געווען! — האט זי געזאגט מיט נצחון.

— רבי, וואס זאגט איר? — האט די יידענע געפרעגט.

דער טאטע האט גענומען אונטערהוסטן, אונטערברומען. ער האט זיך גענומען פעכען מיט'ן קאפ.

— כ'האב נאך קיינמאל נישט געהערט אזא זאך! — האט ער געזאגט.

— איך אויך נישט — האט די יידענע נאכגעזאגט.

— איך אויך נישט — האט די מאמע זיך אנגערופן. — אבער ס'איז אלע מאל דא א סיבה... טויטע גענז שרייען נישט!

— מעג איך אהיימגיין זיי כשר מאכן? — האט די יידענע געפרעגט.

— גייט אהיים און קאכט זיי אפ אדער בראט זיי אפ אויף שבת — האט די מאמע גע'פסק'נט די שאלה. — האט נישט קיין מורא, אין טאפ וועלן זיי נישט שרייען.

— וואס זאגט איר, רבי?

— נו, ס'איז כשר — האט דער טאטע געטאן א מורמל. ער איז ווייט נישט געווען זיכער. אבער טריף מאכן די גענז האט ער אויך נישט געקאנט.

ווייל דער דין איז אויך א מתנגד...

די מאמע איז צוריק אריין אין קיך. איך בין געבליבן מיט'ן טאטן. ער האט מיט אמאל גענומען רעדן צו מיר ווי צו א דערוואקסענעם.

— זי געראט אריין אין דיין זיידן, דעם בילגארייער רב. ער איז טאקע א גאון, אבער א קאלטער מתנגד... מ'האט מיך געווארנט איידער כ'בין געווארן א חתן...

און דער טאטע האט געטאן א מאך מיט דער האנט ווי צו זאגן: איצט קאן מען דעם שידוך שוין נישט צוריקכאפן...